

njegovo djelovanje autorica je nužno upozoravala i na probleme okruženja i položaja Hrvatske te stajališta Tartaglie za rješavanje složenog pitanja cijele zajednice. Što se tiče Tartagliina političkog opredjeljivanja iz teksta ove knjige uočavamo da je pripadao onome krugu hrvatskih intelektualaca i političara koji su budućnost Hrvatske vidjeli samo u jugoslavenskom okviru, ali su tražili takav ustroj jugoslavenske države koji će Hrvatskoj osigurati ravnopravnost s ostalim dijelovima državne zajednice. Ocjenjujući Tartagliine političke nazore, autorica utvrđuje da je Tartaglia "bio uvjeren da se može istodobno biti i Hrvat i Jugoslaven", pa je tako i nastupao u svom političkom radu. Prikazujući taj rad dolazi do ispravnog zaključka da "ono u čemu nije imao uspjeha, bilo je njegovo političko djelovanje oko ispravljanja unutarnjeg ustrojstva države". I na kraju treba reći i to da je ova knjiga dokumentarnim prikazom Tartagliina tragičnog završetka dala još jedan prilog upoznavanju žrtava komunističke represije u prvim poslijeratnim godinama.

Hrvoje Matković

Svetozar PRIBIĆEVIĆ, *Izabrani politički spisi*, izbor i uvodna studija dr. Hrvoja Matkovića, Golden marketing Zagreb, 2000., 367 str.

Hrvoje Matković, najistaknutiji predstavnik naše današnje suvremene historiografije, obdario nas je još jednim vrijednim povijesnim djelom, izabranim političkim spisima Svetozara Pribićevića. Kao priređivač knjige napisao je u njoj uvodnu studiju o životu, ideologiji i političkom djelovanju Svetozara Pribićevića o kojem je dosad objavio dvije monografije i to: *Svetozar Pribićević i Samostalna demokratska stranka* (1972.) i *Svetozar Pribićević, ideolog, stranački vođa i emigrant* (1995.).

Knjiga *Izabrani politički spisi*, uz već navedenu Matkovićevu studiju sadrži Bibliografiju u kojoj se nalaze objavljeni tekstovi Svetozara Pribićevića (knjige, knjižice, pisma, poruke, članci tiskani u suvremenom tisku). Izabrani politički spisi čine središnji i glavni dio knjige u kojem se nalaze spisi od njegova prvog nastupa u hrvatskoj politici pa sve do smrti. Dakle, knjiga o kojoj je riječ sastoji se od tri bitna dijela - uvodne studije, bibliografije i izabranih političkih spisa. Na kraju knjige tiskano je kazalo osobnih imena.

Priređivač knjige dr. Hrvoje Matković u uvodnoj studiji pregledno obrazlaže idejnu podlogu i djelovanje Svetozara Pribićevića u satonu Austro-Ugarske Monarhije i u razdoblju monarhističke Jugoslavije (do njegove smrti 1936.). Na pristupačan i čitljiv način Matković prikazuje Pribićevićev politički portret i njegovo shvaćanje politike. Kao najbolji poznavatelj Pribićevićeva političkog djelovanja, Matković u uvodnoj studiji sintetizira njegov politički lik koji se proteže u velikom luku od jugoslavenskog unitarista, osnivača i ideologa državotvorne Jugoslavenske demokratske stranke, protivnika Velike Srbije i Radićeva federalizma do saveznika Stjepana Radića i federalista.

Čitajući Matkovićevu studiju uočavamo veliko značenje Svetozara Pribićevića u hrvatskoj politici prve polovice 20. stoljeća, u kojoj je zasigurno bio jedan od najznačajnijih i dugo najutjecajnijih političara. Njegova uloga bila je presudna u prijelomnim danima 1918. kada se lomila Austro-Ugarska Monarhija i kada se,

kako Matković kaže, za južnoslavenske zemlje u Monarhiji određivao povijesni tijek za nekoliko desetljeća unaprijed. U svezi s tim Matković konstatira da je Pribićević postao fatalna ličnost za Hrvatsku. Zbog svoje politike jugoslavenskog unitarizma navukao je odijum ne samo hrvatskih političara nego i širih hrvatskih društvenih slojeva. Koncepcija o jedinstvenom jugoslavenskom narodu (čiji je tvorac S. Pribićević) teško je pogodila Hrvate jer im je, kaže Matković, urušila njihovu vjekovnu državnu konstitutivnost, pretvorivši Hrvatsku (Vidovdanskim ustavom) u rascjepkano područje, izravno potčinjeno Beogradu.

Iz Matkovićeve teksta je vidljivo da su mnogi Pribićevića pogrešno prikazivali pripisujući mu velikosrpstvo. Matković to odlučno negira i ističe da je on bio veliki protivnik Velike Srbije koji je odricao pravo Srbima kao najbrojnijoj naciji u jugoslavenskoj državi da imaju pravo na vodeću ulogu i vlast. Matković tvrdi da je S. Pribićević želio vidjeti jaku Srbiju koja će stati na čelo borbe za jedinstvenu jugoslavensku državu s jednim jugoslavenskim narodom, otklanjajući bilo kakvu majorizaciju.

Iz teksta ove knjige vidljivo je da je S. Pribićević bio i veliki protivnik S. Radića i njegove politike. U Radiću je, kaže Matković, Pribićević vidio predvodnika politike koja je na hrvatskoj strani podrivala njegov jugoslavenski unitarizam, stalnim isticanjem hrvatske nacionalne individualnosti. Za Matkovića, Pribićević i Radić bili su predvodnici dijametralno oprečnih koncepcija u bitnim pitanjima političkog života novostvorene države. Radić, kaže Matković, traži jedinstvo Srba, Hrvata i Slovenaca u federativnoj republici, a Pribićević ostvaruje centralističku, unitarnu monarhiju, negirajući svaku nacionalnu individualnost. i zagovarajući dogmatsko jugoslavenstvo i jugoslavensku naciju.

Tekstovi ove knjige pokazuju da je S. Pribićević bio i veliki protivnik komunističke i njihove ideologije. Komunističku partiju Jugoslavije smatrao je antidržavnom strankom koja je htjela uništiti kapitalistički poredak, ali i državu koja je stvorena Vidovdanskim ustavom.

Prikazujući Pribićevićev politički portret Matković konstatira da je on sve do 1925. godine tijesno surađivao s radikalima Nikole Pašića. Ta se suradnja, po mišljenju Matkovića, zasnivala na istovjetnosti pogleda na državno uređenje (jaka centralna vlast), ali se od radikala, kaže Matković, razlikovao u idejno programskoj koncepciji o (jedinstvenom) narodu. Radikali nikad nisu odustajali od srpstva, a Pribićević je srpstvo htio stopiti u jugoslavenstvo. Matković kaže da je Pribićević surađujući s radikalima obuzdavao njihovo velikosrpstvo koje je bilo opasno za njegovu politiku, kao i za hrvatski separatizam.

Objašnjavajući netočne ocjene Pribićevićeve politike kod nekih povjesničara, a i političara, po mišljenju Matkovića je upravo to što je Pribićevićeva politika koristila radikalima u ostvarenju njihove politike ostvarenja Velike Srbije. Kad je Pribićević tu činjenicu shvatio, kaže Matković, počeo je njegova politička transformacija, a to se dogodilo 1927. godine, kada se okreće Radiću s kojim stvara zajednički blok Seljačko-demokratske koalicije (SDK). Pribićević se tada suočio s činjenicom da velikosrpstvo ugrožava opstanak države pa je u suradnji s Radićem htio tu politiku suzbiti.

Matković sustavno i pomno razrađuje Pribićevićevu političku transformaciju prateći je kroz pojedine etape. U početku, kaže Matković, Pribićević ostaje na pozicijama unitarizma, s Radićem ga povezuje borba protiv velikosrpstva. Ka-

snije se oslobađa centralističkog modela državnog uređenja, a zatim ublažava svoje stajalište prema narodnom jedinstvu (integralizmu) shvaćajući ga kao sinonim za jugoslavensku državu i zalažući se sve više za osiguranje jednakosti svih naroda koji žive u zajedničkoj jugoslavenskoj državi, dakle odustaje od ranije nacionalne unifikacije.

Daljnja transformacija uslijedila je 1928. godine, kad izričito traži promjenu sistema državne vlasti (preuređenje države, povratak na 1918., ukidanje Vidovanskog ustava) s obrazloženjem da postojeći državni sistem ne osigurava jednakost i ravnopravnost pojedinih naroda (posebno Hrvata). Pribičević se tada zalaže za uspostavu državne i kulturno povijesne individualnosti u kojoj bi svaki narod imao svoje predstavničko tijelo i vladu što je, po Matkoviću, izričit prijelaz na federativno uređenje.

Matković tvrdi da je Pribičević do ovih shvaćanja došao kad je uočio da centralizam i unitarizam nisu postali jamstvo ravnopravnosti kakvu je on zamišljao, nego sredstvo za dominaciju srbijanskih stranaka i velikosrpske hegemonističke politike.

Dakle, Pribičević je postao federalist i republikanac, ali se nije riješio postojanja jugoslavenske države koja mu je, kaže Matković, ostala i dalje nezamjenjivo rješenje za budućnost južnoslavenskih naroda. U svezi s tim, treba konstatirati da je Pribičević smatrao da Srbi u očuvanju zajedničke države nemaju pravo prisiljavati Hrvate da žive s njima u zajednici ako oni to neće. Pritom odbija i pomisao da bi Srbi mogli ratovati s Hrvatima zato što oni neće živjeti zajedno s njima. Naša najnovija povijest nažalost demantira Pribičevića, dakle, bio je loš prorok.

Bibliografija je podijeljena u dvije cjeline, u prvoj su objavljeni tekstovi S. Pribičevića, ukupno 873 jedinice kronološki poredane po godinama objavljivanja. Drugu cjelinu čini literatura o S. Pribičeviću (povijesne knjige o političkom razvoju Hrvatske i Jugoslavije iz pera različitih autora te članci o S. Pribičeviću u suvremenom tisku i časopisima).

Dio knjige koji sadrži izabrane političke spise S. Pribičevića Matković je postavio sistematično i temeljito. On nam pruža uvid u probleme tada aktualne politike koji su zaokupljali Pribičevića i na koje je on reagirao sa svojih političkih pozicija. Kao dobar poznavatelj Pribičevićeva političkog djelovanja i hrvatske političke povijesti, Matković je unio u knjigu sve bitne spise iz kojih se iščitava Pribičevićeva političko ideološka osnovica kao i njegova karakteristična transformacija od jugounitarista do federalista i republikanca.

Izabrane političke spise S. Pribičevića Matković je započeo djelom *Misao i volja Srba i Hrvata* koje je objavljeno prvi put u almanahu *Narodna misao* 1897. Ovo djelo ukazuje na Pribičevićeva unitaristička shvaćanja. Iz tog dijela, koje se inače u knjizi cjelovito donosi, citirat ćemo samo jedan karakterističan dio, a on glasi: "Naše je najdublje uvjerenje da su Srbi i Hrvati dijelovi jednog naroda, a iz tog uvjerenja izlazi naše osnovno načelo narodnog jedinstva između Srba i Hrvata. Što to uvjerenje nije općenito, što se tom idejom jedinstva ne oduševljava svaki član naše narodne zajednice tomu je uzrok, što se još nije razvila naša narodna svijest".

Svoju unitarističku koncepciju Pribičević je naglašeno zagovarao u novostvorenoj jugoslavenskoj državi poslije 1918. što potvrđuju njegovi javni nastupi i

stranačko okupljanje istomišljenika. U govoru na zboru u Sarajevu 15. veljače 1919. prigodom osnivanja Demokratske stranke Pribičević je rekao: "(...) naše narodno jedinstvo ne smije biti formalno, nego mora biti unutarnje i prema tome onaj dio našeg naroda Srba, Hrvata i Slovenaca, koji žive na teritoriju bivše Austro-Ugarske Monarhije mora da se shvaća jedinstvenim s onim dijelom koji je živio i borio se u kraljevini Srbiji i da osjeća potpuno jedinstvo s njime tako da mu dosadašnji regionalni centri ne mogu biti miliji i da ih ne može prepostaviti onome centru Kraljevine Srbije koji se zove Beograd". Na jednom drugom mjestu navedenog djela Pribičević kaže: "Centralizam je jedan veliki princip, jedna velika ideja i njenoj primjeni moramo se svom snagom posvetiti bez obzira na borbu koju moramo izdržati. Tako ćemo služiti velikoj cjelini naroda. Hoćemo jednu državu, hoćemo jednu jedinstvenu državu, ali ne državu kakve srpske hegemonije, ne državu u kojoj bi bili posebni pokrajinski interesi Hrvata i Slovenaca, jer ne trpimo nikakve hegemonije i nikakva separatizma".

Pribičevićeva politička transformacija posebno je vidljiva u govoru na pogrebu Pavla Radića i Gjure Basaričeka u kojem prvi put spominje hrvatsku državnost. Evo tog dijela govora: "Mi svi osjećamo, a naročito su svijesni toga ovdašnji Srbi, da su Hrvati u zajedničku državu donijeli svoju historijsku državnost, i to je jedan razlog jači da se tako uredi odnošaji u našoj državi, da se zajamči potpuna jednakost i ravnopravnost onima, koji su kroz vjekove znali sačuvati svoju državu".

U *Pismu Srbima* koji je uputio uoči nove godine 1934. iz Pariza osudio je diktaturu kao "(...) najgori, najpokvareniji i najnedostojniji režim pod nebeskim svodom". U tom je pismu Pribičević izrekao mnogo drugih ocjena. Zaključio je da je "Srpsko ime koje je u prošlosti nerazrešivo bilo vezano za ideju slobode postalo poslije ujedinjenja, a naročito poslije proglašenja diktature od 6. januara 1929. istovetno s pojmom reakcije, nasilja i tiranije". Pribičević poziva Srbe da ustanu protiv diktature i tako spase čast svog imena i speru ljagu sa svojih obraza.

Ocjena u kojoj je bio loš prorok koju smo već spomenuli glasi: "Ali, kao čovjek slobodnog duha i kao istinski demokrata, ja moram da izjavim da bi Srbi morali da poštuju i da priznaju volju Hrvata i odluku čak i u tom slučaju kad bi se oni izjavili protiv svake zajednice sa Srbijom, a za svoju potpunu i neograničenu samostalnost. Ne mogu da zamislim ni za jedan čas tu mogućnost, da Srbi ratuju s Hrvatima zato, što ovi neće da žive zajedno s njima da Srbi ognjem i mačem nametnu Hrvatima zajedničku državu".

Na kraju treba reći da je Matković ovom knjigom obogatio hrvatsku historiografiju objektivnim prikazom djelovanja jednog političara i cijelog povijesnog razdoblja u kojem je taj političar djelovao. Način prezentacije povijesnih izvora koji je ovom knjigom načinjen predstavlja novinu u metodološkom smislu. Iscrpna uvodna studija odličan je putokaz i vodilja za shvaćanje dokumenata koji se u njoj prezentiraju.

Franko Mirošević